

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декаан факультету

 Г.Л. Станіславова
2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРИЯ ЗАРУБІЖНОГО МИСТЕЦТВА

Назва дисципліни

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»

Спеціальність – 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Рівень вищої освіти – Перший бакалаврський

Освітньо-професійна програма – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво

Обсяг дисципліни – 4 кредитів ЄКТС, Шифр дисципліни – ОЗП.07.

Мова навчання – українська

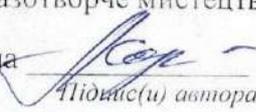
Статус дисципліни: обов'язкова (цикл професійної підготовки)

Факультет – Гуманітарно-педагогічний

Кафедра – Технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва

Форма навчання	Курс	Семестр	Обсяг дисципліни		Кількість годин					Курсовий проєкт	Курсова робота	Форма семестрового контролю	
			Кредити ЄКТС	Години	Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Семинарські заняття	Самостійна робота, у т.ч. ІРС			Залік	Іспит
Д	1	1	4	120	51	34	-	17	69	-	-	-	+

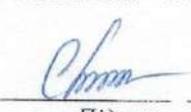
Робоча програма складена на основі стандарту вищої освіти зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та освітньо-професійної програми «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво».

Програму склала к. пед. н., доцент Л.А. Корницька
Підпис(и) автора(ів) *Вчений ступінь, звання, ініціали, прізвище автора(ів)*

Схвалена на засіданні кафедри Технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва

Протокол від 28.08.2024 р. № 1. Зав. кафедри І.В. Андрощук
Підпис *Ініціали, прізвище*

Робоча програма розглянута та схвалена вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету

Голова вченої ради факультету Г.Л. Станіславова
Підпис *Ініціали, прізвище*

1 Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна «Історія зарубіжного мистецтва» є однією із фахових дисциплін, що займає важливе місце у підготовці фахівців освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

«Історія зарубіжного мистецтва» виносить на засвоєння здобувачів теоретичні аспекти з творчого доробку європейського мистецтва, у відповідності до найважливіших мистецьких стилів та історичних періодів минулих епох до ХХ ст.; знайомить із творчими здобутками видатних українських митців. Дисципліна вивчається у першому семестрі як базова дисципліна для подальших проектних навчальних завдань та загально-професійної діяльності.

Пререквізити – вихідна

Кореквізити – ОЗП.08 Історія українського мистецтва; ОЗП.06 Основи мистецьких досліджень; ОПП.09 Методика викладання художніх дисциплін; ОПП12.1 Курсова робота з Композиції художніх виробів; ОПП.13,1 Робота в матеріалі (художнє дерево); ОПП.13,2 Робота в матеріалі (художній текстиль); ОПП.14 Музейна практика; ОПП 18 Переддипломна практика; ОПП 19 Кваліфікаційна робота.

Відповідно до Стандарту вищої освіти із зазначеної спеціальності та освітньої програми дисципліна має забезпечити:

- компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації творів мистецтва або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій, положень і методів та характеризується певною невизначеністю умов.

ЗК02. Здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство.

ЗК03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК08. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК10. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК12. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК13. Здатність працювати у міжнародному контексті.

ФК02. Здатність володіти основними класичними і сучасними категоріями та концепціями мистецтвознавчої науки.

ФК09. Здатність використовувати професійні знання у практичній та мистецтвознавчій діяльності.

- програмні результати навчання:

ПРН02. Виявляти сучасні знання і розуміння предметної галузі та сфери професійної діяльності, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.

ПРН05. Аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел.

ПРН09. Застосовувати знання з історії мистецтв у професійній діяльності, впроваджувати український та зарубіжний мистецький досвід.

ПРН14. Трактувати формотворчі засоби образотворчого та декоративного мистецтва, як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку суспільства, комплексно визначати їх функціональну та естетичну специфіку у комунікативному просторі.

ПРН 15. Володіти фаховою термінологією, теорією і методикою образотворчого та декоративного мистецтва, реставрації мистецьких творів.

ПРН17. Популяризувати надбання національної та всесвітньої культурної спадщини, а також сприяти проявам патріотизму, національного самоусвідомлення та етнокультурної самоідентифікації.

Метою вивчення дисципліни «Історія зарубіжного мистецтва» є ознайомлення студентів з історією зарубіжного мистецтва від давніх часів до сьогодення у відповідності до загальних тенденцій розвитку європейського мистецтва; його періодизації та стилевих мистецьких течій через вивчення творчості основних її представників.

Предметом дисципліни є Історія зарубіжного мистецтва, у процесі вивчення якого набуваючи нові знання, розвиваються аналітично-творчі здібності та формуються відповідні компетенції необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Найефективнішою формою у процесі набуття студентами знань з Історія зарубіжного мистецтва є практичні (семінарські) заняття з використанням проблемно-орієнтованого методу роботи, зміст яких полягає у пошуці та дослідженні заданої проблеми в межах лекційної теми. Результат цієї роботи полягає у розробці мультимедійних презентацій на основі аналізу досліджуваних здобувачами тем згідно періодизації розвитку історії мистецтва та представлення їх на практичних (семінарських) заняттях для спільного обговорення.

Завдання дисципліни: сформувати у здобувачів навички аналізу і засвоєння кращих зразків мистецького надбання європейської цивілізації; формування фахівця на вивченні кращих мистецьких творів європейського мистецтва.

Результати навчання. Студент, який успішно завершив курс з дисципліни, повинен: вміло використовувати термінологію з фаху; аналізувати світові процеси на сучасному етапі та в історичній ретроспективі; визначати характерні риси історичних стилів та напрямів у мистецтві; розпізнавати мистецькі твори та їх авторів; характеризувати конкретні аспекти різних мистецьких явищ.

2 Структура залікових кредитів дисципліни

Назва розділу		Форма навчання		
		денна		
		Кількість годин		
		Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
1		2	3	4
1	Історія прадавнього та середньовічного мистецтва.	12	6	24
2	Європейське мистецтво модерної доби (XVII–XIX ст.)	18	9	36
	Мистецькі течії та тенденції XX ст.	4	2	9
Разом за курс		34	17	69

3 Програма навчальної дисципліни

3.1 Зміст лекційного курсу

лекції	Тема лекції, її анотація	години
Лекція 1.	Вступна. Введення в історію мистецтва. Основні поняття історії мистецтв. Види, роди і жанри мистецтва. Поняття «стилю» в мистецтві. Еволюція художніх стилів. Періодизація історії мистецтв.	2
Лекція 2.	Первісне мистецтво. Мистецтво палеоліту. Мистецтво мезоліту. Мистецтво неоліту. Мистецтво епохи бронзи та епохи заліза	2
Лекція 3.	Мистецтво Стародавнього світу. Єгипет, Давня Передня Азія. Мистецтво до династичного періоду і раннього царства. Мистецтво стародавнього царства. Мистецтво середнього царства. Мистецтво нового царства. Мистецтво періоду Амарни	2

	Мистецтво Двуріччя (Шумер). Мистецтво Акаду. Мистецтво Вавилону. Мистецтво Ассирії. Нововавилонське мистецтво.	
Лекція 4.	Античне мистецтво. Егейське мистецтво (Крито-Мікенська культура). Мистецтво Грецької архаїки. Мистецтво періоду класики Стародавньої Греції.	2
Лекція 5.	Мистецтво Давнього Риму. Ранньо-християнське мистецтво. Мистецтво Візантії.	2
Лекція 6.	Середньовічне мистецтво Західної Європи. Романське мистецтво IX-XII ст. Готичне мистецтво XIII-XIV ст.	2
Лекція 7.	Мистецтво Відродження. Відродження в Італії. Проторенесанс. Раннє Відродження. Високе і пізнє Відродження. Відродження у Венеції.	2
Лекція 8.	Мистецтво Північного Відродження (Нідерланди). Образотворче мистецтво XV ст. (Брати Губерт і Ян ван Ейки, Рогір ван дер Вейден, Гуго ван дер Гус, Ієронімус Босх). Образотворче мистецтво XVI ст. (Пітер Брейгель Мужичкий).	2
Лекція 9	Мистецтво Північного Відродження XV-XVI ст. (Німеччина, Франція).	2
Лекція 10	Мистецтво XVII століття (Італія, Іспанія, Голандія, Франція).	2
Лекція 11	Мистецтво XVIII століття. Рококо.	2
Лекція 12	Мистецтво першої половини XIX ст. Класицизм. Романтизм. Реалізм. Загальна характеристика мистецтва XIX ст. (Франція). Творчість художників класицизму: Жака Луї Давида, Жана Огюста Доменіка Енгра. Творчість художників романтизму: Теодора Жеріко, Віктора Ежена Делакруа, Жана Батиста Симеона Шардена. Творчість художників реалізму: Жана-Франсуа Мілле, Густава Курбе, Оноре Домьє.	2
Лекція 13	Мистецтво XIX ст. (Іспанія, Англія). Творчість Франсиско Гойї – засновника реалістичного живопису нового часу. Творчість Марія Фортуні – іспанського художника, лідера романтичного орієнталізму. Початок романтичного напрямку у живописі з Джозефа Тернера і Джона Констебля. Творчість Данте Габрієля Россеті та Уільяма Морріса – художників-прерафаелістів.	2
Лекція 14	Образотворче мистецтво кн. XIX ст. Символізм у французькому живописі (П'єр Пюві де Шаванн, Гюстав Моро, Ежен Кар'єр, Оділон Редон, Моріс Дені, Едуар Вюйар). Особливості стилю «Модерн» в архітектурі та декоративно-ужитковому мистецтві. Особливості імпресіонізму як художнього напрямку у мистецтві.	2
Лекція 15	Мистецтво неоімпресіонізму та постімпресіонізму як художніх напрямів. Особливість живопису Жоржа Сьора та Поля Синьяка як представників неоімпресіонізму. Особливість живопису Поля Сезанна, Вінсента Ван Гога, Поля Гогена як основних представників постімпресіонізму	2
Лекція 16	Стильові напрямки початку XX ст.: авангардизм, модернізм, фовізм, кубізм, експресіонізм, абстракціонізм.	2
Лекція 17	Образотворче мистецтво другої пол. XX ст.: сюрреалізм, поп-арт, оп-арт, гіперреалізм, абстрактний експресіонізм.	2
	Разом	34

3.2 Зміст семінарських занять

Тижні	Тема семінарського заняття		Годин
1	2	3	4
2	<i>Семінарське заняття №1</i>	Мистецтво первісної доби. Найдавніші культури	2
3			
4	<i>Семінарське заняття №2</i>	Античне мистецтво.	2
5			
6	<i>Семінарське заняття №3</i>	Мистецтво Середньовіччя	2
7			
8	<i>Семінарське заняття №4</i>	Мистецтво Відродження.	2
9			
10	<i>Семінарське заняття №5</i>	Мистецтво XVII століття	2
11			
12	<i>Семінарське заняття №6</i>	Мистецтво XVIII століття	2
13			
14	<i>Семінарське заняття №7</i>	Мистецтво XIX ст.	2
15			
16	<i>Семінарське заняття №8</i>	Стильові течії XIX – початку XX ст.	3
		Разом	17

3.3 Зміст самостійної роботи

Самостійна робота студентів полягає у систематичному опрацюванні програмного матеріалу, підготовці до лекційних і семінарських занять, підготовці до контрольних точок. Основними напрямками самостійної роботи студентів є закріплення теоретичних положень курсу (вивчення конспекту лекцій, самостійне опрацювання навчально-методичних джерел), опрацювання тем, що винесені до семінарських занять.

Мета самостійної роботи – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності, що складає як навчальний, так і дослідницько-практичний компоненти у межах навчальної програми курсу.

№ тижня	Види самостійної роботи	к-ть годин
1	Опрацювання лекційного матеріалу Л №1. Опрацювання питань до СЗ №1 (семінарське заняття)	4
2	Опрацювання лекційного матеріалу Л-№2. Підготовка до СЗ №1.	4
3	Опрацювання лекційного матеріалу Л №3. Опрацювання питань до СЗ №2.	4
4	Опрацювання лекційного матеріалу Л-№4. Підготовка до СЗ №2.	4
5	Опрацювання лекційного матеріалу Л №5. Опрацювання питань до СЗ №3.	4
6	Опрацювання лекційного матеріалу Л №6. Підготовка до СЗ №3.	4
7	Опрацювання лекційного матеріалу Л-№7. Опрацювання питань до СЗ №4.	4

Продовження таблиці

8	Опрацювання лекційного матеріалу Л №8. Підготовка до СЗ №4.	4
9	Опрацювання лекційного матеріалу Л №9. Опрацювання питань до СЗ №5.	4
10	Опрацювання лекційного матеріалу Л №10. Підготовка до СЗ №5. Підготовка до проміжного тестового контролю.	4
11	Опрацювання лекційного матеріалу Л №11. Опрацювання питань до СЗ №6.	4
12	Опрацювання лекційного матеріалу Л №12. Підготовка до СЗ №6.	4
13	Опрацювання лекційного матеріалу Л №13. Опрацювання питань до СЗ №7.	4
14	Опрацювання лекційного матеріалу Л №14. Підготовка до СЗ №7.	4
15	Опрацювання лекційного матеріалу Л №15. Опрацювання питань до СЗ №8.	4
16	Опрацювання лекційного матеріалу Л №16. Підготовка до СЗ №8.	4
17	Опрацювання лекційного матеріалу Л №17. Підготовка до підсумкового контролю	5
	Разом	69

4 Технології та методи навчання

Процес навчання з дисципліни ґрунтується на використанні традиційних та сучасних технологій, зокрема: лекції (з використанням методів візуалізації, мультимедійних презентацій, бесід-дискусій, повторення попереднього матеріалу в проблемній формі), що мають за мету освоєння теоретичного матеріалу, набуття знань з історії українського мистецтва, його національної специфіки, а також набуття студентами навичок дискусій та аргументації під час семінарських занять, оволодіння пошуково-дослідницьким досвідом у процесі підготовки до тем практичних (семінарських) занять під час самостійної роботи (дослідницько-орієнтований метод навчання), що значно розширює межі засвоєння навчального матеріалу.

5 Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час лекційних та практичних (семінарських) занять, а також у дні проведення контрольних заходів, встановлених робочою програмою і графіком навчального процесу. При цьому використовуються такі методи поточного контролю:

- усне опитування на початку лекційних та в процесі семінарських занять;
- перевірка знань в процесі практичних (семінарських) занять;
- тестовий контроль теоретичного матеріалу;
- оцінка презентації виконаних до тем практичних (семінарських) занять;
- іспит.

При виведенні підсумкової семестрової оцінки враховуються результати як поточного контролю, так і підсумкового контрольного заходу (іспит). Студент, який набрав позитивний середньозважений бал за поточну роботу і не здав підсумковий контрольний захід, вважається невстигаючим.

6 Оцінювання результатів навчання студентів у семестрі

Оцінювання академічних досягнень здобувача вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ХНУ». Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за інституційною чотирибальною шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих *позитивно* з урахуванням коефіцієнта вагомості. Вагові коефіцієнти змінюються залежно від структури дисципліни і важливості окремих видів її робіт.

У процесі викладання дисципліни використовуються такі види навчальних занять, як лекції і практичні (семінарські) заняття, індивідуальне консультування і керівництво самостійною роботою студента. Протягом семестру студент повинен у повному обсязі виконати всі види робіт, що передбачені робочою навчальною програмою (відвідування лекцій та опрацювання лекційного матеріалу, підготовку до практичних (семінарських) занять, тестування). У випадку якщо студент не виконав у повному обсязі всі види навчальних робіт, то підсумкової оцінки він не отримує. Засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни оцінюється підсумковим тестуванням (іспит) за весь курс.

Оцінка, за практичне (семінарське) заняття, складається зі знання теоретичного матеріалу з теми семінару; якість і змістовність презентаційного матеріалу підготовленого до одного з питань теми винесених на обговорення. Питання до семінарського заняття мають бути підготовлені і представлені вчасно згідно теми, що розглядається. За несвоєчасне виконання і здачу самостійної роботи (презентація) оцінка знижується на бал.

Оцінювання виконаних робіт проводиться за національною чотирибальною шкалою оцінювання. Підсумкова оцінка з дисципліни виставляється при отриманні студентом від 3,00 до 5,00 балів. При цьому за вітчизняною шкалою ставиться «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», а за шкалою ECTS – оцінка, що відповідає набраній студентом кількості балів. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів робіт з урахуванням вагових коефіцієнтів

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів денної форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота									Самостійна робота	Підсумковий контроль (іспит)		
ПР № 1	ПР № 2	ПР № 3	ПР № 4	ПР № 5	ПР № 6	ПР № 7	ПР № 8	Тестовий контроль			Підготовка до семінарських занять	Підсумковий контрольний захід
								T1	T2	T3		
0,3									0,2	0,1	0,4	

Умовні позначення: ВК – ваговий коефіцієнт, ПР – практичні роботи

Оцінювання тестових завдань

Тестові завдання для кожного студента випадково генеруються із загального банку питань у середовищі для навчання Moodle. Оцінювання відповідей студента здійснюється в автоматичному режимі. Оцінювання здійснюється за чотирибальною шкалою. Сума балів пропорційна кількості правильних відповідей.

Підсумкова семестрова оцінка за інституційною шкалою і шкалою ЄКТС встановлюється в автоматизованому режимі після внесення викладачем усіх оцінок до електронного журналу. Співвідношення вітчизняної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС наведені у таблиці.

Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Інституційна інтервальна шкала балів	Інституційна оцінка, критерії оцінювання		
A	4,75–5,00	5	Зараховано	Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь та навичок
B	4,25–4,74	4		Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками
C	3,75–4,24	4		Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками
D	3,25–3,74	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією
E	3,00–3,24	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання
FX	2,00–2,99	2	Незараховано	Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни
F	0,00–1,99	2		Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота і повторне вивчення дисципліни

Підсумкова оцінка за семестр виставляється, якщо середньозважений бал, який отримав студент з дисципліни, знаходиться у межах від 3,00 до 5,00 балів. При цьому за інституційною шкалою ставиться оцінка «відмінно», «добре», «задовільно», а за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом кількості балів відповідно до таблиці.

Підсумкова оцінка за курс, враховуючи екзаменаційну оцінку, ставиться за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом кількості балів відповідно до таблиці.

7 Питання для самоконтролю результатів навчання

1. Що вивчає мистецтво і мистецтвознавство?
2. Що є предметом мистецтва? Що називають «художнім образом»?
3. У чому полягає зміст художнього твору?
4. Що розуміють під формою художнього твору?
5. У чому полягає різниця між темою та ідеєю художнього твору?
6. Що таке «вид» мистецтва? Які види мистецтва ви знаєте?
7. Що таке «рід» та «жанр» мистецтва? Назвіть приклади.
8. Що таке «стиль», «художній стиль»? Чи є різниця між цими поняттями?
9. Що таке «художня епоха», «художній напрям»? Як їх класифікують?
10. Які історичні закономірності розвитку мистецтва?
11. Які види мистецтва вважають найдавнішими?

12. Які функції виконували твори мистецтва в доісторичні часи?
13. Роль античного мистецтва в становленні європейської цивілізації.
14. Прийняття християнства та його вплив на розвиток культури. Які нові види мистецтва з'явилися у цей період?
15. Назвіть особливості архітектури романського стилю IX – XIII ст.
16. Назвіть основні пам'ятки готичної доби в європейській архітектурі.
17. Чим відрізняється іконопис від монументального живопису?
18. Які особливості техніки «мозаїки»? Які фрески і мозаїки дійшли до наших днів?
19. Чому фресковий живопис кінця XIII ст. поступово витісняється з оформлення храмів іконами?
20. Мистецтво графіки другої половини XVI-XVII ст. Які художники цього періоду?
21. Що характерне для стилю бароко? З'ясуйте світоглядно-естетичні засади бароко.
22. Визначить особливості стилю бароко в образотворчому мистецтві.
23. Які пам'ятки класицистичної архітектури Ви знаєте?
24. Назвіть художників портретного живопису XVI-XVII ст.
25. Назвіть основні ознаки романтизму в образотворчому мистецтві.
26. Назвіть видатних представників живописного жанру XVIII ст. Які твори цих майстрів Ви знаєте?
27. Які художники XIX ст. працювали в історичному жанрі? Назвіть відомі Вам твори.
28. Творчість яких художників пов'язана з діяльністю об'єднання передвижників?
29. Творчість яких художників пов'язана з діяльністю об'єднання експресіоністів?
30. Назвіть характерні ознаки стилю модерн. Які художники працювали в стилі модерн? Назвіть найвизначніші твори.
31. Чим зумовлене розповсюдження конструктивізму в архітектурі та мистецтві?
32. Назвіть представників цього напрямку та найвизначніші пам'ятки.
33. Назвіть характерні риси постмодернізму.
34. Які нові напрями і стилі з'явилися у сучасному мистецтві?

8 Методичне забезпечення

Лекції до курсу; Презентації до лекцій; Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять. Тестові завдання до проміжного і підсумкового контролів; Білети до іспиту.

9 Рекомендована література

1. Історія мистецтва : курс лекцій з дисципліни для студентів спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» / А. В. Селезньова. – Хмельницький : ХНУ, 2019. – 191 с.
2. Шевнюк О.Л. Історія мистецтв : навчальний посібник / О.Л. Шевнюк. – Київ : Освіта України, 2015. – 451 с.
3. Левчук Л. Т. Історія світової культури: навчальний посібник / Л. Т. Левчук. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 400 с.

Інформаційні ресурси

1. Модульне середовище для навчання MOODLE. Режим доступу: <https://msn.khnu.km.ua>.
2. Електронна бібліотека університету. Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/asp/php_f/plage_lib.php
3. Репозитарій ХНУ. Режим доступу : <http://elar.khnu.km.ua/jspui/?locale=uk>